

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.9.23>

УДК 352:94(477.43/.44)

V. V. Honcharuk,

аспірант,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8933-8086>

ПОДІЛЬСЬКА ГУБЕРНІАЛЬНА НАРОДНА РАДА ЯК ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

V. Honcharuk,

Postgraduate student,

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

THE PODILIAN PROVINCIAL PEOPLE'S COUNCIL AS A REPRESENTATIVE BODY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

Російські імперські наративи, що досягли свого піку після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 ставлять собі за мету не тільки зруйнувати українську державність, яку має наша держава сьогодні, а й нівелювати здатність українців до державного будівництва.

У статті висвітлено діяльність Подільської губерніальної народної ради як демократичного представницького органу місцевого самоврядування регіонального рівня. Окреслено історичні передумови її створення та

нормативно-правова база на якій це відбувалось. Візуально наведено організаційну структуру Ради та її виконавчого органу – Подільської губерніальної народної управи. На основі архівних документів, вперше описано процеси обрання керівного складу та організації роботи Ради, що відбувалося у демократичний спосіб шляхом відкритого волевиявлення. Окрім того, надано детальну характеристику зібрань Ради, комісій гласних, що функціонували в рамках її роботи, а також їхні функціональні обов'язки, зону відповідальності та питання, що відносились до їхньої зони компетенції. Важливим елементом роботи Ради, як дорадчо-консультативного органу було обговорення політичних та кадрових призначень, що відбувалось протягом зібрань гласних. Підкреслюючи усю демократичність даних процесів, все ж таки у часи загрози для української державності, це наклало негативний відбиток на процеси співпраці між місцевим самоврядуванням та державними публічними органами управління. Політична турбулентність, воєнні дії та нездатність налагодити ефективну податкову системи вплинули на фінансову спроможність Ради та Управи виконувати свої функції: утримувати наявну мережу закладів, розвивати їх та будувати нові. Зрештою події кінця 1919-початку 1920 року та військова окупація Поділля польськими військами призвели до ліквідації місцевого самоврядування в регіоні, а програш українських сил у польсько-радянській війні до втрати української державності як такої. Проте, навіть у таких умовах, діяльність Подільської губерніальної народної ради є важливою для формування підґрунтя та історичної основи щодо розвіювання російських імперських міфів, а широка суспільна обізнаність, щодо її роботи сприятиме цьому.

Russian imperial narratives, which reached their peak after the full-scale invasion of Ukraine in 2022, aim not only to destroy the Ukrainian statehood that our country possesses today, but also to undermine the very capacity of Ukrainians for state-building.

The article highlights the activities of the Podilian Provincial People's Council as a democratic representative body of local self-government at the regional level. It outlines the historical preconditions for its establishment and the legal framework upon which it was formed. The organizational structure of the Council and its executive body—the Podilian Provincial People's Board—is presented visually. Based on archival documents, the processes of electing the leadership and organizing the work of the Council are described for the first time, demonstrating that they were conducted in a democratic manner through open expression of will. In addition, a detailed characterization of the Council's assemblies, the commissions of deputies functioning within its framework, as well as their functional responsibilities, areas of accountability, and issues under their competence is provided. An important element of the Council's work as an advisory-consultative body was the discussion of political and personnel appointments, which took place during deputies' meetings. While emphasizing the democratic nature of these processes, it must be noted that in times of threat to Ukrainian statehood, this imposed a negative impact on cooperation between local self-government and state public administration bodies. Political turbulence, military actions, and the inability to establish an effective taxation system affected the financial capacity of the Council and the Administration to perform their functions: maintaining the existing network of institutions, developing them, and constructing new ones. Ultimately, the events of late 1919–early 1920 and the military occupation of Podillya by Polish forces led to the liquidation of local self-government in the region, while the defeat of Ukrainian forces in the Polish-Soviet war resulted in the loss of Ukrainian statehood as such. Nevertheless, even under these circumstances, the activity of the Podilian Provincial People's Council is significant for forming the foundation and historical basis for dispelling Russian imperial myths, while broader public awareness of its work will further contribute to this goal.

Ключові слова: Подільська губерніальна народна рада, Подільська губерніальна народна управа, державність, Віктор Приходько, Українська Народна Республіка (УНР).

Keywords: Podilian Provincial People's Council, Podilian Provincial People's Administration, statehood, Viktor Prykhodko, Ukrainian People's Republic (UNR).

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Російська агресія щодо України ведеться не лише на полі бою, це також боротьба у культурній та історичній сфері, мета якої нівелювати важливість та значення української культури, пам'яток та боротьби нашого народу за свою незалежність та самобутність.

У даному контексті важливо пам'ятати логіку агресора в контексті державного будівництва: територія України завжди була невід'ємним складником російської імперії, на якій після розпаду останньої В. Ульяновим-Леніним була утворена радянська Україна, що також стала невід'ємною частиною російської радянської імперії – Радянського Союзу. Російська пропагандистська машина змальовує події серпня 1991 року, як трагедію братніх народів, а потяг українців до самостійництва як тимчасовий та такий, що не здатний бути зреалізованим у довгостроковій перспективі.

У даних обставинах важливим є не лише перемогти ворога на полі бою, а й зруйнувати російські імперські наративи, в тому числі шляхом перегляду значення процесів державотворення 1917-1920 років для сучасної української держави. Окрему увагу потрібно звернути, на становлення та функціонування демократичних публічних інституцій обраних шляхом проведення загальних виборів.

Діяльність Народних Рад як частини публічного управління Української Народної Республіки не лише підтверджує здатність українського народу до демократичних засад функціонування власної

держави, а й якісно опонує більшовицькій мережі рад, що були створені на однопартійній основі, за вказівками зверху, а не шляхом всенародного обрання. Крім того, з точки зору державотворення та сьогодишньої російсько-української екзистенційної війни важливо відновити тяглість України від УНР як держави українського народу, яка була незаконно окупована та приєднана до російського простору шляхом ряду більшовицьких загарбницьких воєн.

Таким чином, висвітлення діяльності таких публічних інституцій як Подільська губернська народна рада стало потребою та науковою зброєю щодо агресивної політики російської федерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення процесів становлення самоврядних інституцій на Поділлі здійснили О. Завальнюк та В. Стецюк, що намагались окреслити поле функціонування та роль земського самоврядування у добу Української революції 1917-1921 років [1]. Потрібно відмітити, що у їхньому доробку не виокремлюється роль та значення Подільської губерніальної народної ради, а також потрібно врахувати важливість соціально-публічних зрушень, що відбулися з часу публікації. Процес становлення земського самоврядування Поділля, що стало основою для становлення українських інституцій у 1917-1921 роках, у своїх працях аналізували науковці та краєзнавці А. Скрипник та С. Єсюнін [2, 3]. Окремо, потрібно відмітити роль В. Адамського, що є автором значної кількості праць щодо революційних процесів 1917-1921 років на Поділлі, а також виборчих процесів, що їх супроводжували [4]. Окрім того, неоціненні спогади залишив В. Приходько, голова Подільської народної губернської управи тих часів [5].

Формування цілей статті (постановка завдання). Станом на сьогодні, роль та важливість Подільської губерніальної народної ради потребує окремого висвітлення як першого демократично обраного представницького органу місцевого самоврядування регіонального рівня. Окрім того, метою даної статті є дати управлінську характеристику цьому органу, з врахуванням умов його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подільська губерніальна народна рада як представницький орган місцевого самоврядування Української Народної Республіки не виник в один момент, а пройшла певний етап свого історичного становлення.

Її базою стала система земських інституцій, що існувала ще з часів російської імперії. Правовою основою функціонування системи місцевого самоврядування було «Положення про губернських і повітових земських гласних», яке вступило в дію у 1864 році, але через польські повстання 1831 та 1863-64 років, не набуло чинності на території Поділля, через боязнь антиросійських виступів [6]. Лише у 1903 році було ухвалене положення, на основі якого розпочалось впровадження так званих «куцких» (з обмеженими повноваженнями) земств, а з 1911 року земська реформа почала діяти на Поділлі у повному обсязі [7, арк. 16].

Згідно останньої, місцеве самоврядування на регіональному рівні передбачало скликання губернського земського зібрання, що мало складатись із гласних, обраних на цензовій (майновій) та етнічній основі. Виконавчим органом земського зібрання стала губернська земська управа.

Лютнева революція у росії прискорила процес еволюції публічного управління. Так, уже 5 березня згідно телеграми з Петрограду голови губернських земських управ перебирали на себе управління губерніями та ставали губернськими комісарами, що означило початок демократизації системи управління [8, арк. 2]. По усій країні почали масово створюватись Ради громадських організацій та виконавчі комітети при них.

Розуміючи необхідність правового регулювання ситуації, а також налагодження дієвої системи публічного управління Тимчасовий уряд 21 травня 1917 року приймає Постанову про «Тимчасові правила з організації виборів губернських і повітових гласних». Дані Правила ліквідували майновий та етнічний ценз, які існували до того та значно розширили список осіб, що могли брати участь у виборах. Так, право голосу надавалося усім

громадянам, незалежно від їх статі, національності та віросповідання, яким на момент оновлення виборчих списків виповнилося 20 років.

Цікаво, що нова виборча модель передбачала безпосередні вибори лише повітових гласних, які у свою чергу мали делегувати визначену кількість своїх представників до губернських зборів, у залежності від голосів відданих за виборчі списки на повітових виборах [9, с. 1166-1177]. Передбачалося, що губернські земські збори будуть складатись із 100 гласних, з яких 3 будуть представляти м. Кам'янець-Подільський як губернський центр, та від 6 до 13 гласних із кожного з повітів [10, арк. 135-139].

Революційні події в Петрограді та діяльність Української Центральної Ради у Києві, а згодом і проголошення незалежності Української Народної Республіки внесли свої корективи у систему місцевого самоврядування. 19 грудня 1917 року УЦР приймає закон, яким вносить зміни у назви земських інституцій. Згідно нього, «губернське земське зібрання» починає іменуватися «губерніальною народною радою», а «губернська земська управа» відповідно «губерніальною народною управою». Проте, у широкому вжитку, останні назви використовувались як синоніми і надалі [11, с. 50-51].

Оскільки, через особливість виборчого законодавства, робота губерніальної народної ради залежала від повітових народних рад, вибори до яких відбувалися не одночасно, початок її роботи затягувався. За свідченнями, майбутнього голови губерніальної народної управи В. Приходько вибори на Поділлі відбувалися у листопаді і грудні 1917 року. За його словами, «...не зважаючи на неспокій, ці вибори відбулися по цілій губернії, обрані депутати з'їхалися у кожному повіті на повітові земські зібрання і тут вибрали виконавчі органи – повітові управи. Таким чином, Поділля, а й одночасно й ціла Україна дістала демократичне самоврядування... Ці демократичні самоврядування... мали виконувати ще одну функцію, а саме – вибрати з-поміж себе депутатів-гласних до губерніального земського зібрання» [5, с. 247-248].

Завершенню цього процесу завадив початок першої радянсько-української війни та захоплення Києва армією М. Муравйова. Проте, уже 9 березня 1918 року Міністерство внутрішніх справ УНР приймає циркуляр «Народним земським управам про впорядкування життя населення», яким наказує «...усім міським, повітовим, волосним, сільським управам приступити негайно до енергійної творчої, планомірної праці по обслуговуванню потреб працюючого люду. Члени управ, яким народ надав права порядкувати громадськими справами, користуються правами, але разом з тим і мають обов'язки і відповідальність державної служби, тому за невиконання покладених на них обов'язків, недбальство, бездіяльність влади винуваті суворо каратимуться як за невиконання обов'язків державної служби» [11, с. 190].

Отже даним циркуляром Міністерство доручило завершити процес формування органів місцевого самоврядування на регіональному рівні та якнайшвидше розпочати виконання своїх обов'язків, встановило та довело до відома членів управ наявність відповідальності за ігнорування своєї служби, а також прирівняло службу у органах місцевого самоврядування до державної.

Перше зібрання Подільської губерніальної народної ради розпочало свою роботу 21-27 квітня 1918 року. Перед вступом у повноваження гласні дали урочисту обіцянку про добросовісне виконання своїх обов'язків. Голоували на засіданні голова Ради, яким став А. Каленчук, його заступник, що обирались шляхом закритого голосування, а також двоє писарів, що відповідали за документальне оформлення протоколів [12, арк. 5].

Відкриття засідання, що відбулось 21 квітня, розпочалось із вшанування пам'яті загиблих в боротьбі за волю України проти більшовиків хвилиною мовчання. Причому відкриття першого засідання Народної Ради, супроводжувалось вигуком «Слава вільній і незалежній Україні» [12, арк. 5]. Фізичним місцем його проведення було місто Вінниця [12, арк. 8-9].

В установчому засіданні взяло участь 54 із 75 гласних обраних з 10 повітів Поділля (за виключенням Проскурівського та Балтського) та 5 представників управи [12, арк. 3-4]. Засідання зібрання складалось із загальних зборів та роботи у комісіях, яких було утворено сім: загальна, фінансова, медична, шляхово-будівельна, економічна, страхова, шкільна. Згідно проголосованого рішення, до комісій повинно було входити щонайменше 5 гласних, а у фінансову – 9 [12, арк. 9 зв.].

До повноважень загальної комісії, куди увійшло 7 гласних, відносились питання затвердження кошторисів, видача допомоги та добових службовцям [12, арк. 28-29]. Медична комісія, у складі 9 осіб займалась питаннями охорони здоров'я, мережею закладів, що функціонували в губернії та погодженням кошторисів видатків на їх утримання, встановленням умов оплати праці головним лікарям, координацією роботи з боротьби із епідеміями та опікою над інвалідами війни [12, арк. 30-32]. До складу економічної комісії входило 15 гласних, які контролювали роботу Подільської губерніальної народної каси з дрібного кредитування: затверджували звіти, кошториси, розподіляли чистий прибуток, опікувались розвитком кооперативного руху, бджільництва, виноградарства, насінневих станцій, садівництва та городництва, заслуховували звіти щодо економічної діяльності губернських товариств та установ, заснували та сприяли розвитку мережі сільськогосподарських шкіл [12, арк. 33-41]. Сферою діяльності шляхо-будівельної комісії, у складі 13 гласних, було затвердження капітальних видатків на будівництво будівель та дорожньої мережі [12, арк. 43-43 зв.].

Реформами народної освіти займалась найчисельніша шкільна комісія, до складу якої увійшло 20 представників ради. Для цього комісія ініціювала створення Української губернської шкільної ради, до якої входили по одному представнику від кожної повітової шкільної Ради. Завданнями Української губернської шкільної ради було розроблення та подання на затвердження мережі шкільної освіти. Рада визнавалась самостійним органом з питань

шкільної та позашкільної освіти, окрім питань фінансового характеру, що розглядалися шкільною комісією та остаточно затверджувалися губернiальною народною радою [12, арк. 44-44 зв.].

Фінансова комісія Ради, у складі 9 гласних, розглядала питання фінансового характеру, затверджувала кошториси фінансування закладів та оптимізації їх штату, контролювала сплату податків, а також видатки на створення «організаційно-інформаційно-просвітницького» відділу при Народній Управі [12, арк. 49-53].

Подільська Губерніальна народна рада обрала власний виконавчий орган – Подільську губернiальну народну управу, яка складалась з голови, заступника та членів [12, арк. 18]. Керівний склад управи обирався із числа гласних. Висування кандидатів відбулося відкрито шляхом подання записок, а обрання - закритим голосуванням «шарами». Головою Подільської народної управи першого зібрання народної ради було обрано Віктора Приходька, що отримав 38 голосів (шарів), заступником М. Реку (39 голосів), а членами стали Ю. Богацький, Кречотень, В. Гут-Ковалів, С. Іваницький та С. Дубовий [12, арк. 17-17 зв.]. Окрім того, управа, як виконавчий орган, складалась з 6 відділів: загального, розпорядчого, народної освіти, медико-санітарного, страхового та оціночно-статистичного та бухгалтерії.

Таким чином, структура Ради мала наступний вигляд (рис. 1).

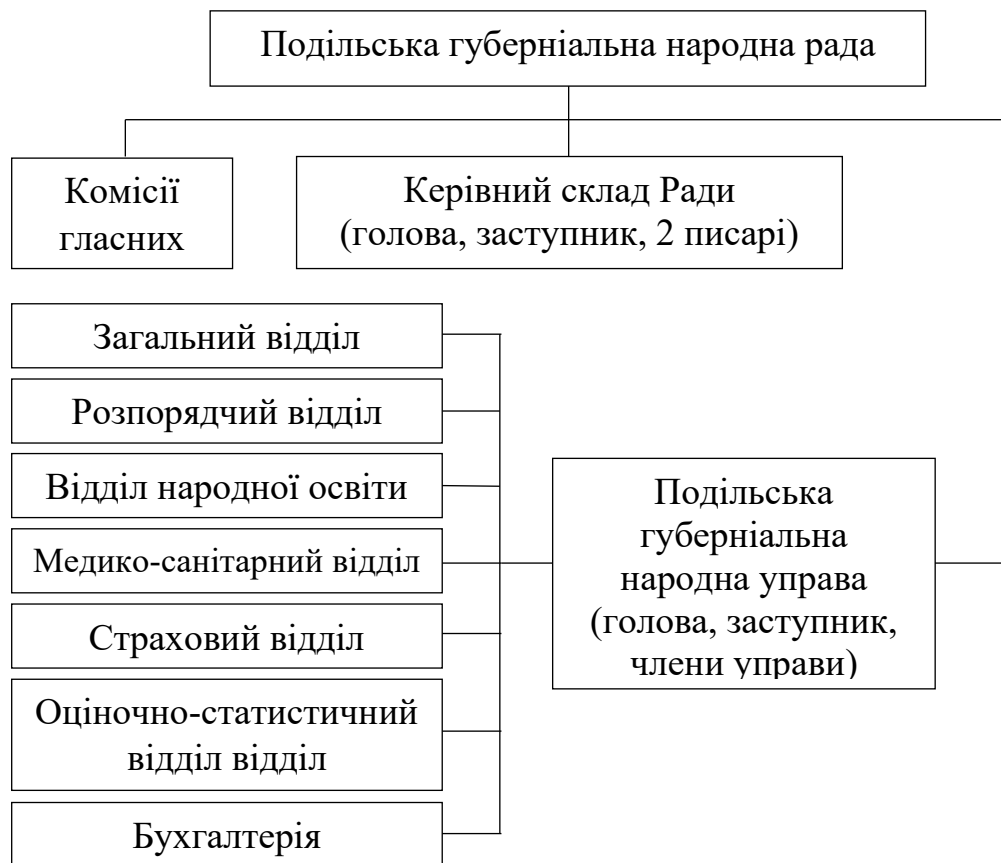

Рис. 1. Структура Подільської губерніальної народної ради

Джерело: сформовано на основі [12-15].

Державний переворот, який закінчився приходом до влади Гетьмана Скоропадського, а пізніше новий етап радянсько-української війни не дали змогу Раді вільно провадити свою діяльність. Наступне зібрання гласних відбулося у березні-квітні 1919 року.

В умовах воєнних дій та постійної загрози евакуації, на засідання 21 березня 1919 року з'явилося лише 27 гласних, що становило менше половини усіх обраних [13, арк. 1-1 зв.]. Утім, у зв'язку з воєнним станом, згідно дозволу Міністра внутрішніх справ, зібрання було визнано правочинним [13, арк. 3]. Через хворобу А. Каленчука, що не зміг бути присутнім на засіданні, головою Зборів було обрано Н. Плахотнюка [13, арк. 2 зв.].

На засіданні Народної Ради був особисто голова Української Центральної Ради УНР М. Грушевський, який озвучив свою вдячність

гласним, що були присутні на зібранні, «незважаючи на тяжкі політичні обставини» та висловив сподівання, що «...при такому відношенні до творчої роботи на ниві культурно-народної праці... демократичне самоврядування буде жити, буде мати своїм наслідком найліпший добробут народу і краю». У свою чергу, голова Зборів М. Плахотнюк вітав Грушевського «...як дорого гостя і великого громадянина...» та висловив йому подяку «...за дороге вітання, котре в цей тяжкий мент підбадьорює обранців гласних в їх тяжкій праці й подає надію в тім, що робота, яку має проводити Зібрання буде корисною і буде не послідньою...» [13, арк. 2].

Слід зауважити, що наступного дня – 22 березня 1919 року, як реакція на спробу Головного Отамана С. Петлюри укласти союзний договір з державами Антанти, у Кам'янці-Подільському була здійснена спроба державного перевороту, яку здійснив Комітет Охорони Республіки. До нього увійшли представники соціалістичних партій, які підтримували курс на налагодження стосунків з більшовиками. Керівником Комітету було обрано В. Чехівського за моральної підтримки М. Грушевського. У більшості своїй, подоляни підтримували дії Комітету, що частково вплинуло на подальшу роботу Ради. У тому числі, було вирішено передати С. Петлюрі свою незгоду із арештом Отамана Тилу О. Жуківського, колишнього Голови Ради Міністрів В. Голубовича, Голови Центрального Комітету Селоспілки О. Степаненка та інших учасників Комітету Охорони Республіки [13, арк. 14]. Як результат, для з'ясування усіх подій та висловлення своєї позиції щодо подій у Кам'янці-Подільському – Подільська губерніальна народна Рада делегувала свого представника – М. Реку для зустрічі з Головним Отаманом С. Петлюрою [13, арк. 16-16 зв.]. Невідомо, що вплинуло на рішення Головного Отамана, проте останній всупереч волі більшості членів Директорії згодом видав Наказ відпустити заарештованих.

Крім того, Рада зосередила свою увагу і на фінансових проблемах та уповноважила Управу просити центральну владу видати позику на потреби

Губерніальних та Повітових Земств у сумі 40 млн. карбованців для утримування наявної мережі закладів [13, арк. 14 зв.].

Гласні працювали у чотирьох комісіях: фінансовій, шкільній, медичній та економічній та до 4 квітня 1919 року розглянули понад 200 докладів, що були подані на затвердження народною управою. Навіть у критичний для існування української держави момент гласні приймали важливі управлінські рішення, як от: про створення на базі губерніяльної земкаси народного Банку (доклад №35); про придбання обладнання для виробництва кінематографічних фільмів (доклад №141); про організацію диригентських курсів (доклад №157); про організацію народних сільськогосподарських шкіл (доклад №1); про організацію Подільської губерніяльної економічної та агрономічної рад та Ради освіти (доклади №205, 206 та 162); про необхідність організації Музею на базі Кам'янецького замку (доклад №132) [13, 14].

Зібрання закінчило свою роботу засіданням 5 квітня 1919 року, де був переобраний склад Подільської народної управи, яку знову очолив В. Приходько, а його заступником став М. Река. Крім того, членами управи було обрано: Д. Куриленка, Л. Коцяра, Д. Марієвича, М. Ільїнського, Ю. Богацького, К. Голобродського та І. Дубового [13, арк. 34-35].

Наступне засідання Подільської Губерніяльної Народної Ради відбулося, після відновлення влади УНР на Поділлі - 9 вересня 1919 року. У зв'язку з присутністю на засіданні лише 27 гласних, проте враховуючи фактичний режим воєнного стану, зібрання найменувалося Надзвичайним. Гласними було розглянуто понад 260 докладів. Засідання можна умовно розділити на дві частини: господарську та політичну [15, арк. 22-24].

Основу господарської частини становили звіти щодо стану Губерніяльного народного самоврядування та його фінансового становища, яке констатувалося як катастрофічне [15, арк. 21]. Гласні повернулися до розгляду клопотання щодо отримання грошової позики на утримання земських закладів. На спільному засіданні фінансової та економічної комісії було доручено трьом гласних Губерніяльної народної ради звернутися до

Директорії про видачу безповоротної субсидії у сумі 20 млн. карб. для загального поліпшення фінансового стану губерніяльної та повітових народних управ; просити про додаткову позику губерніяльній управі з державних коштів у сумі 20 млн. карб., окрім уже виділених 20 млн. карб.; провести спільну нараду з представниками уряду для узгодження відсотку податків, що мають бути спрямовані місцевому самоврядуванню і прийняти відповідні законодавчі зміни [15, арк. 20-20 зв.].

Важливим елементом роботи стало обговорення відсутності якісної співпраці між представниками місцевого самоврядування – губерніяльної та повітових народних управ, з одного боку, та представників центральної влади – губерніяльного та повітових комісарів та комендантів, з іншого.

Гласні губерніяльної народної ради надали негативну оцінку діяльності на посаді губерніяльного комісара М. Кондрашенка, зазначивши побажання, щоб на чолі Поділля «...стояла особа популярна серед широких верств населення, не скомпрометована і користувалася пошаною серед Подільського Громадянства.» З подальшого обговорення, можна з'ясувати, що гласні такою особою бачили відстороненого через політичні міркування, колишнього губерніяльного комісара та члена Ради М. Куриленка [15, арк. 23].

На цьому факті, незадоволення зібрання не закінчилося. Гласні також висловили своє обурення фактом арешту члена губерніяльної управи Я. Огородника, асоціюючи це з політичною розправою та зазначивши, що його «...бездоганна діяльність на громадській ниві стане живим докором неправдивості ворожого відношення влади до земської ідеї і її кращих поборників...». Водночас, зібрання надало свою негативну оцінку Могилівському повітовому комісару Христичу, вказавши, що його діяльність компрометує владу і є незаконною. Більше того, було проголосоване звернення до Уряду щодо негайного його усунення та реорганізації повітового комісаріату, а також побажання «...щоби боротьба на місцях з більшовицькими і анархічними елементами провадилася би розумно та

тактовно...», а Уряд звернув увагу на «... засилля в військових судах та карно-розвідочних відділах ворожих до української справи елементів» [15, арк. 23-23 зв.].

На завершення гласні від імені Подільської губерніальної народної ради прийняли політичну резолюцію до українського Уряду щодо політичної ситуації та стану співпраці між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням. Надаючи свої рекомендації, Народна Рада висловила прохання, щоб останній «...не розходився відносно Земств в ділах своїх зі словом своїм і щоб старі ідеали принципів земської автономії здійснювались без перепон з боку керуючих центрів» [15, арк. 23 зв.].

Після перерви третє Надзвичайне Зібрання Народної Ради дообрало ще трьох членів управи, якими стали П. Мальований, О. Морозовський та Я. Огородник [15, арк. 24].

Це засідання Ради було останнім, а функціонування її виконавчого органу – управи продовжувалось, з перервами, на утримуваній українськими військами території до листопада 1920 року. Перша спроба ліквідації її роботи була 16 лютого 1920 року, коли на ім'я керівника Подільської Народної Управи В. Приходька надійшов Наказ за підписом в.о. начальника Подільського Округу (цивільної адміністрації на територіях захоплених польськими військами) Т. Крижановського про вимогу ліквідації місцевого самоврядування на Поділлі, звільненню усіх приміщень та перейняття адміністративних функцій [15, арк. 25].

На терміновому засіданні Подільської губерніальної народної управи 17 лютого, враховуючи її підзвітність та підлеглість Уряду УНР, було вирішено звернутися до Головноуповноваженого І. Огієнко для отримання подальших інструкцій [15, арк. 27]. У відповідь на свій запит управа 19 лютого отримала резолюцію наступного змісту: «Повідомити Голову Губернського Земства, що ліквідація Подільської губерніальної народної управи робиться без жадної моєї згоди та порозуміння зі мною» [15, арк. 26]. Як результат, управа, констатує свою вірність Уряду УНР та виборцям,

що її обрали, проте, приймаючи до уваги «...фактичний стан речей та незалежно од міркувань практичного характеру...», підкорилась та передала повноваження польській адміністрації – Уряду Подільської Округи, знявши з себе усю відповідальність [15, арк. 29-29 зв.].

У травні 1920 року, враховуючи порозуміння української та польської сторін та спільний наступ військ на Київ, була здійснена спроба відновити діяльність місцевого самоврядування. Так, 4 травня 1920 року, згідно Наказу Подільського губерніального комісара, була відновлена діяльність державних інституцій та установ на Поділлі, проте наголошено, що «...у повітах – Кам'янецьким, Ушицьким, Проскурівським та Лятичівським тимчасово залишається польська цивільна влада...» [16, арк. 16]. Уже 19 травня Головноуповноважений Уряду УНР видає Наказ про створення Комісії зі з'ясування питань, пов'язаних із відновленням діяльності Подільської губерніальної народної управи, головою якої призначає В. Приходька [17, арк. 182]. 11 червня 1920 року, постановою Подільської губерніальної народної управи, було розширено її діяльність, окрім 8 повітів Поділля з центром у м. Вінниця, на увесь регіон [18, арк. 21]. У цій же постанові зазначено, що «... скликання зборів Ради, у зв'язку з військовими подіями на теренах Поділля, віддаляється на непевний час...» [18, 21 зв.].

На жаль, враховуючи ситуацію на фронті, уже 14 червня В. Приходько призначається Товаришем Головноуповноваженого, а керівництво управою продовжує здійснювати М. Река, як заступник [17, арк. 206; 18, арк. 1].

25 вересня 1920 року, згідно Наказу уряду УНР, управа востаннє відновила свою діяльність. Втім, катастрофічне фінансове становище, вивезення її майна спочатку польською адміністрацією, а потім більшовиками, знищення документів про її роботу, а найголовніше військові дії, що розгорталися у несприятливому для української державності напрямі, вплинули на її діяльність. Уже через півтори місяці, через російсько-більшовицьку окупацію Поділля, управа припинила свою діяльність назавжди, а Раді уже не судилось зібратись [19, арк. 1-2].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, Подільська губерніальна народна рада була представницьким органом місцевого самоврядування регіонального рівня, що виник на основі системи земського самоврядування. Нормативно-правовою базою його створення була Постанова Тимчасового Уряду про «Тимчасові правила з організації виборів губернських і повітових гласних», яка ліквідувала цензовий та заклала основи демократичного підходу до організації виборів, а також Закон УНР «Про зміну назв земських інституцій», який закріпив нову назву.

До складу Ради входили гласні, що були делеговані демократично обраними повітовими радами, а їх робота у Раді складалася із зібрань (засідань) Ради та роботи у комісіях, що відбувались не на постійній основі. До керівного складу Ради входив голова, заступник та 2 секретарі, а також при ній функціонував постійно діючий виконавчий орган – Подільська губерніальна народна управа, що складалась з голови, заступника, членів управи, відділів та бухгалтерії.

До компетенції губерніальної народної ради входили координація місцевого самоврядування Поділля, мережі закладів освіти та охорони здоров'я регіонального рівня, дорожнє будівництво та розвиток сільських територій.

Рада була незалежним органом та не підпорядковувалась безпосередньо ні центральним органам виконавчої влади, ні губернському комісару, мала зв'язок з місцевим населенням, через що час від часу виникали конфлікти щодо політичних та кадрових питань.

Постійні військові дії та нездатність налагодити систему збору місцевих податків у таких умовах призвели до фінансової неспроможності Подільської губерніальної народної ради та управи утримувати наявну мережу закладів, що призвело до поступового їх скорочення, а згодом ліквідації, уже з політичних та військових причин.

Відносно короткий, але важливий період діяльності Подільської губерніальної народної ради показав її здатність як представницького органу

вирішувати питання регіонального рівня. Нестабільність політичної ситуації, постійні військові дії та окупація краю російсько-більшовицькими військами внесли свої корективи у її функціонування. Рада як орган, що працює не на щоденній основі, провела лише три зібрання гласних, проте умови їх проведення також наклали свій відбиток. Більш тривалою та масштабною була праця Подільської губерніальної народної управи, яка являла собою постійно діючий виконавчий орган Ради та робота якої тривала, з перервами, до листопада 1920 року.

Враховуючи природу російсько-української війни, надзвичайно важливою є потреба у ширшій обізнаності про діяльність Подільської губерніальної народної ради як частини демократично обраного публічного управління Поділля, що дасть змогу зруйнувати міфи агресора та закласти історичні підвалини та тяглість сучасної української публічної служби.

Література

1. Завальнюк О. М. Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр. / О. М. Завальнюк, В. Б. Стецюк. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 220 с.
2. Скрипник А. Ю. Державні установи Подільської губернії (1793—1914 рр.): монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Мошинський В. С., 2012. 228 с.
3. Єсюнін С.М. Громадське управління містами Подільської губернії у другій половині XIX - на початку XX ст. Матеріали XIV Подільської історико-краєзнавчої конференції: (14-15 лист. 2014 року). М-во освіти і науки України, Інститут історії України НАН України, КПНУ ім. І. Огієнка, Центр досліджень історії Поділля та ін. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 194-205.
4. Адамський Віктор Романович: до 55-річчя від дня народження. Біобібліографічний покажчик / упоряд. Ю.В. Телячий; вступна стаття О.М. Завальнюк, Хмельницький: ФОП Стихар А. М., 2001. 80 с.

5. Під сонцем Поділля. Спогади. в 2 ч. / Приходько В., упоряд., передм. Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця: Консоль, 1967 – 2011. Ч.2. 2011. 416 с.
6. Земські установи. Положення про губернські та повітові установи. Порядок приведення їх в дію. 3 вид., доп. М., 1867. С. 4
7. Державний архів Вінницької області. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 8.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 2.
9. Зібрання законів та розпоряджень Уряду, що видається при Правлячому сенаті. Відділ перший. №137. 14 липня 1917 р.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.1216. Оп. 1. Спр. 17
11. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник). НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1997. 424 с.
12. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 1.
13. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 2.
14. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 3.
15. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 4.
16. Державний архів Хмельницької області. Науково-довідкова бібліотека. Спр. 50.
17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.1131. Оп. 1. Спр. 18.
18. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 8.
19. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-260. Оп. 1. Спр. 16.

References

1. Zaval'niuk, O. M. and Stetsiuk, V. B. (2009), *Zemstva Podillia v dobu Ukrain'skoi revoliutsii 1917-1920 rr.* [Zemstvos of Podillia during the Ukrainian Revolution of 1917-1920], Aksioma, Kam'ianets'-Podil's'kyj, Ukraine.
2. Skrypnyk, A. Yu. (2012), *Derzhavni ustanovy Podil's'koi hubernii (1793—1914 rr.)* [State institutions of Podillia province (1793-1914)], Vydavets' PP Moshyns'kyj V. S., Kam'ianets'-Podil's'kyj, Ukraine.
3. Yesiunin, S.M. (2014), “Public administration of cities of Podillia province in the second half of the 19th - early 20th centuries”, *Materialy XIV Podil's'koi istoryko-kraieznavchoi konferentsii: (14-15 lyst. 2014 roku)* [Materials of the XIV Podillia historical and local history conference: (November 14-15, 2014)], *M-vo osvity i nauky Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, KPNU im. I. Ohienka, Tsentr doslidzhen' istorii Podillia, Kam'ianets'-Podil's'kyj, Ukraine*, pp. 194-205.
4. Teliachyj, Yu.V. (2001), *Adams'kyj Viktor Romanovych: do 55-richchia vid dnia narodzhennia. Biobibliohrafichnyj pokazhchyk* [Adamsky Viktor Romanovych: to the 55th anniversary of his birth. Biobibliographic index], FOP Stykhar A. M., Khmel'nyts'kyj, Ukraine.
5. Prykhod'ko, V. (2011), *Pid sontsem Podillia. Spohady. v 2 ch.* [Under the sun of Podillia. Memories. at 2 vol], Konsol', Vinnytsia, Ukraine.
6. (1867), *Zems'ki ustanovy. Polozhennia pro huberns'ki ta povitovi ustanovy. Poriadok pryvedennia ikh v diiu. 3 vyd., dop.* [Zemsky institutions. Regulations on provincial and district institutions. The procedure for putting them into effect. 3 ed., add.].
7. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. 388. Op. 1. Spr. 8”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).
8. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 1792. Op. 1. Spr. 2”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

9. (1917), Zibrannia zakoniv ta rozporiadzhen' Uriadu, scho vydaiet'sia pry Pravliachomu senati. Viddil pershyj. №137 [Collection of Laws and Government Orders issued by the Governing Senate. Section One. No. 137].

10. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F.1216. Op. 1. Spr. 17”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

11. Verstiuk, V.F. (1997), Ukrains'ka Tsentral'na Rada: Dokumenty i materialy [Ukrainian Central Rada: Documents and Materials], vol. 2, 10 hrudnia 1917 r. – 29 kvitnia 1918 r. [Vol. 2: December 10, 1917 – April 29, 1918], NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Nauk. dumka, Kyiv, Ukraine.

12. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 1”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

13. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 2”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

14. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 3”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

15. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 4”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

16. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “Naukovo-dovidkova biblioteka. Spr. 50”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

17. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F.1131. Op. 1. Spr. 18”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

18. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 8”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

19. State Archives of Khmelnytskyi Region (2025), “F. R-260. Op. 1. Spr. 16”, available at: <https://dahmo.gov.ua/> (Accessed 05 Sept 2025).

Стаття надійшла до редакції 08.09.2025 р.